
TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Yusuf OKŞAR

Türk İslam Edebiyatında İleri Araştırmalar

Editör

Doç. Dr. Yusuf OKŞAR

yaz
yayınları

2024

Türk İslam Edebiyatında İleri Araştırmalar

Editör: Doç. Dr. Yusuf OKŞAR

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5547-22-4

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Ömer Necâtî'nin <i>Şerh-i Ba'z-ı Ebyâtî'l-Mebânî Fî Kasîdet-i tuf Bi-hânî</i>'si	1
<i>Duygu KAYALIK ŞAHİN</i>	
 Geylânî'ye Nispet Edilen <i>Kasîde-i Tuf Bi-hânî</i>'nin Müellifi Meçhûl Bir Tercümesi	32
<i>Duygu KAYALIK ŞAHİN</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ÖMER NECÂTÎ'NİN ŞERH-İ BA 'Z-İ EBYÂTÎ'L- MEBÂNÎ FÎ KASÎDET-İ TUF BÎ-HÂNÎ'Sİ

Duygu KAYALIK ŞAHİN¹

1. GİRİŞ

XV. yüzyıldan itibaren Türk İslam edebiyatında, Arap ve Fars dillerinde telif edilen pek çok eserin tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Arapçadan Hz. Ali, Kâ'b b. Züheyr, İbnü'l-Fârız ve Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî; Farsçadan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Ferîdüddin Attâr, Sa'dî-yi Şîrâzî, Hâfız-ı Şîrâzî, Molla Câmi, Hüsrev-i Dihlevî, Örfî-i Şîrâzî, Sâib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî gibi ediplerin eserleri çok sayıda Türkçe şerhe konu teşkil etmiştir (Ceylan, 2010: 565-566). Arapça edebî metinler üzerine yapılan Türkçe şerhler incelendiğinde daha çok dinî-tasavvufî muhtevalı kasidelere yapılan şerhlerin öne çıktığı görülmektedir. Kâ'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-Bürde'si*, Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Bür'e'si*, İbnü'l-Fârız'ın *Tâ'îyye'si* ve İbnü'n-Nahvî'nin *Kasîdetü'l-Münferice'si* şerhi yapılan en meşhur kasidelerdendir.

Kâdirî yolunun kurucusu olan Abdülkâdir Geylânî'ye ait kasidelerin tercüme ve şerhleri de bulunmaktadır. 470/1077 yılında Gılân şehrinde dünyaya gözlerini açan ve nesebi Hz. Peygamber'e dayanan Abdülkâdir Geylânî, 561/1166 yılında vefat etmiştir. *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*, *Hamriyye*, *Ümmiyye*, *Tâ'îyye*, *Lâmiyye* ve *Tasavvufiyye* gibi isimlerle anılan pek çok

¹ Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, dkayalik@bartin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9619-633X>.

kaside Geylânî'ye nispet edilmektedir.² Mensur ve manzum çok sayıda eser telif eden Geylânî'nin şiirleri, Yûsuf Zeydân tarafından *Divanü 'Abdilkâdir el-Cîlânî* ismiyle bir araya getirilmiştir.

Bu çalışmada ele alınacak olan *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*, “Sufinin sekr, vecd, cezbe, galebe, inbisat, istiğrak, cem‘, fenâ ve tevhîd-i zâtî gibi kendini kontrol edemediği tasavvufî hâller içinde söylediği sözler”³ manasına gelen ve şatahat olarak tabir edilen sözler ihtiva etmektedir. Geylânî bu kasidede bütün imamların şeyhi olduğunun herkes tarafından kabul gördüğünü ve makamının da Allah'ın arşının yanında olduğunu ifade etmiştir. Âlimlerin kendisini kutup olarak nitelediklerini belirten Geylânî, kendisinden yardım istendiğinde her nerede ve hangi koşulda olursa olsun yardım dileyen kişiye yardımda bulunacağını dile getirmiştir. Bu kasidenin mütercimi belli olmayan manzum bir tercümesi, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 6464 numarada *Mecmû'a-i Eş'âr ve Resâ'il* ismiyle kayıtlı yazmanın 18b sayfasında yer almaktadır.⁴ Bu çalışmada ise Ömer Necâtî tarafından 2005 tarihinde telif edilen “*Şerh-i Ba'z-ı Ebyâtî'l-Mebânî fî Kasîdet-i Tuf bi-Hânî li Seyyid 'Abdü'l-kâdir el-Geylânî Kaddesellâhu Sırrahu'n-Nûrânî*” başlıklı Türkçe şerh ele alınacaktır.

2. ŞERH-İ BA'Z-İ EBYÂTÎ'L-MEBÂNÎ FÎ KASÎDET-İ TUF BÎ-HÂNÎ'NİN İNCELENMESİ

Ömer Necâtî müstear ismini kullanmayı tercih eden müellif, 1960 senesinde Trabzon'un Polathane kasabasında

² Hayatı ve eserleri hakkında teferruatlı bilgi için bk. (Gürer, 2014, s. 55-129; Uludağ, 1988, s. 234-239; Çakır, 2012, s. 21-29, 51-170; Vassaf, 2011, 1/50-68).

³ Ayrıntılı bilgi için bk. (Uludağ, 2010, s. 370-371; Kurnaz-Tatçı, 2001, s. 1-61; Cebecioğlu, 2006, s. 7-27; Şeker, 2012, s. 137-158).

⁴ Bu tercüme üzerine tarafımızca bir çalışma yapılmıştır.

doğmuştur. Hadis, fıkıh, tefsir gibi dinî ilimlerin yanı sıra Arapça ve belagat derslerini alan Ömer Necâtî, manzum ve mensur çok sayıda eser kaleme almıştır. “Sergüzeşt-i Sâ’il-i Lûtf-i Rabbi’l-Gafûr Necâtî Polathânevî”⁵ ismini verdiği bir tercüme-i ahvâl kaleme almıştır:

“Bu fakîr u hakîr, nâtivân-ı pür-taksîr, vilâyet-i Trabzon’un Polathâne nâm kasabasında kadem-nihâde-i ‘âlem-i nâsut olup mutasavvıf bir ailenin ferdi olarak tahsîlini ikmâl edip Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi’nden me’zûn olmuştur. Sinn-i sagîrlerinde tasavvuf ve edebiyata olan iştiyâkıyla Yunus Emre Dîvânı, Eşrefoğlu Abdullah Rûmî Dîvânı gibi Türkçe tasavvufî dîvânları okumuş, tahsîl hayâtına paralel olarak Trabzon’da bulunan müderris-i ‘Osmâniyye’nin ileri gelen hocalarından Farsça ve Arapça öğrenmiştir. Çaykaralı Şevkî Efendi’den Arapça sarf, nahiv, belâgat, fıkıh, hadis, tefsîr ve ‘akâ’id ilimleri okumakla icâzet-i ‘ilmiyye almıştır. 1985 yılında Abdurrahman Hâlis Kerkükî’nin Farsça ve Türkçe şiirlerinin bulunduğu Dîvân’ını ve mezkûr eser ile birlikte basılan Kitâbü’l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf adlı eserini bir ilk olarak Türkçeye tercüme etmiştir. Başta ‘Akâ’idin Temelleri olmak üzere Fıkıh İlmi Tarihi, ‘Asr-ı Saadetle Tasavvuf, Mevlevî Yolu, Dede ‘Osmân Avnî Baba Rûhavî gibi pek çok ilmi makale kaleme almıştır. Arapça Emsile, Binâ, Maksûd, ‘Avâmil, İzhar, Kâfiye gibi dilbilgisi kitaplarını ders notları hâlinde şematik olarak Türkçeye tercüme etmiş olan bu fakîr-i pür-taksîr “Şöhret âfettir.” hadîs-i şerîfî muktezâsınca ‘uzleti tercîh ederek Necâtî mahlasının mefhûmunun tecellîsine râci’ olmuş, ‘ulûm-i dîniyye ve ‘ulûm-i fenniyyenin bahr-ı nâ-mütenâhîsinin gavvâsı olmayı gâye edinmiştir.

İslam dini ve tasavvuf konularında pek çok deneme ve inceleme yazısı, elektronik kitapları ve makaleleri bulunan şair

⁵ Bu sergüzeşte ilk olarak “21. Yüzyılda Divan Edebiyatı Geleneğini Sürdüren Ömer Necâtî’nin Rubailerı” adlı çalışmada yer verilmiştir. bk. (Kayalık Şahin, 2022, s. 280-289).

intisap ettiği Kadiriye yoluna mensup diğer müelliflerin eserleri üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Bunlar arasında Arapça veya Farsça metinlerden tercümeler öne çıkmaktadır. Aruz veznine olan hâkimiyeti yazdığı manzumelerden anlaşılan ve şiirlerinde Necâtî mahlasını kullanan müellif, Geylânî'ye nispet edilen *Tuf bi-Hânî Kasidesi*'ni şerh etmiştir. “*Şerh-i Ba'z-ı Ebyâtı'l-Mebânî fî Kasidet-i Tuf bi-Hânî li Seyyid 'Abdü'l-kâdir el-Geylânî Kaddesellâhu Sırrahu'n-Nûrânî*” başlıklı manzumensur bir şekilde tertip edilen bu şerhin tek nüshası müellif hattıdır. Müellifin şahsi kütüphanesinde yer alan bu şerh, Arap harfleriyle 14 sayfa hâlinde telif edilmiştir. Ömer Necâtî, 21 beyitten müteşekkil olan *Tuf bi-Hânî Kasidesi*'nin sadece 11 beytini şerh etmiştir.

İslam te'lif geleneğine uygun olarak şerhe mensur bir tevhid bölümü ile başlayan müellif, Allah'ın subûtî ve zâtî sıfatlarının zikredildiği kendisine ait iki kıtalık manzumeyi metne eklemiştir. Çeşitli sıfatlarla bezediği na't bölümünde mensur olarak Hz. Peygamber'in şefaatinde bahseden Ömer Necâtî, ona duyduğu derin muhabbeti bir de manzumeyle kaleme almıştır. Akabinde Hz. Peygamber'in akrabalarını ve ashabını metheden ifadeler kullanmış, içerisinde Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Abdülkâdir Geylânî'nin zikredildiği bir manzume telif etmiştir. Sebeb-i te'lif bölümü olarak niteleyebileceğimiz kısımda, Geylânî'nin çeşitli lakaplarını zikrederek onu metheden müellif, derin manalar barındıran *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*'nin, bilhassa Hak yolunun başlangıcında bulunan sâlikler tarafından daha iyi anlaşılabilmesi arzusuyla bu şerhi kaleme aldığını açıklamıştır. Engin manalarla örülü bu kasidenin bir damlasının dahi anlaşılabilmesi ümidi ile Geylânî'nin inayetine sığınarak bu şerhe başladığını dile getiren şârih, mensur olarak yazdığı bu bölümü, Geylânî'yi metheden bir manzumeyle zenginleştirmiştir. Şerhi, dua ve salavatla nihâyete erdirmiştir.

3. ŞERH METODU

Şerhin genelinde sade, açık ve sanattan uzak bir dil kullanan müellif, “...*me‘ânî-yi dekâyıkı ve me‘ârif-i hakâyıkı câmi bir manzûme-yi kenz-i esrâr-ı makâmât-ı seyr u sülûk oldu.*” cümlesinde görüldüğü üzere mukaddime kısmında daha ağır ve süslü bir dil tercih etmiştir. Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti kurduğu tamlamalardan anlaşılan Ömer Necâtî, *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*’nin 11 beytini farklı usul ve hacimde şerh etmiştir. Kimi beyitleri çok tafsilatlı ele alırken kimi beytin sadece tercümesini yapmıştır. Klasik şerh yöntemlerinde sıklıkla gördüğümüz kaynak metinde yer alan kelimelerin filolojik-gramatik tahliline ise Ömer Necâtî’nin üslubunda rastlanmamaktadır. Şârih, ilk olarak kaynak metindeki beyitlerin tercüme niteliğindeki manasını vermiş, akabinde “*Tasavvuf ıstılâhında Ka‘be-yi Müşerreffe‘yi tavâf etmek ve bu tavâfın yedi def‘a olması şöyle îzâh edilmektedir.*” örneğinde olduğu gibi kelimelerin mecazi veya tasavvufi bağlamdaki göndermelerini açıklamak suretiyle manayı genişletmiştir.

Ömer Necâtî, “*Ancak, bu emr-i ilâhînin muhtevâsında bir başka hakikat daha mevcûddur ki o da...*” ve “*Gönül ka‘besini yedi def‘a tavâf etmekten murâd, seyr u sülûkun yedi makâmını geçmekle de îzâh edilebilir.*” şeklindeki cümlelerde olduğu gibi metne farklı perspektiflerden de yaklaşılması gerektiğini vurgulayarak okuru düşünmeye sevk etmiştir. Okur odaklı bir şerh kaleme alırken “*ibârâtı, sarhoşluk hâlinde sarf edilen ibârat ile aynı tutmamak gerekir.*” ve “*Hazret-i ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’nin kasâ‘idini anlamaya çalışan ‘ilim erbâbının öncelikle, onun şu kelâmındaki derin me‘ânînin fehmine cehd etmesi gerekir.*” örneklerindeki gibi okurun dikkatini çeken ifadeler de kullanmıştır. “*‘Acabâ bu tavâf edilen hakikatte nedir? Ebû Kubeys Dağı’ndan alınan taşlar mı, yoksa bu taşlardan oluşan cidârların çevrelediği kutsal mekân mı yoksa*

başka bir şey mi?” ve “Bir ân bile Rabbinden gâfil olmaz. Nasıl olsun ki?” örneklerinde görüldüğü üzere sorgulayıcı bir üslupla okurla sık sık muhatap olan müellif, bu tarzıyla da okuru metne dâhil etmiştir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için *“İnsân-ı kâmilin gönül ka’besini rûhen tavâf etmek ya’nî fenâfillâh yolunda ma’nevî yükselişte bulunmak”* örneğindeki gibi kimi yerde “yani” ifadesini kullanarak konuyu daha anlaşılır kılmaya çalışmış, kimi yerde de *“Ba’zı meşâyihün o hazretin zuhûrunu ve bu ayağım bütün evliyânın boynu üzerindedir sözünün ondan sâdir olacağını önceden haber vermeleri bahsi üzerinde birkaç kelâm etmek elzemdir.”* cümlesinde olduğu gibi açıklayıcı ve örnekleyici bir üslupla mevzuya yaklaşmıştır.

Muhtevaya dair yorumlarında Geylânî’nin diğer eserlerine atıfta bulunan müellif *“Gavsü’l-A’zam’ın diğer kasâ’id-i mübârekelerinde de ifâde buyurdıkları bu kutbiyyet ve kurbîyyet bahsi sâdece kasîdelerde dile getirilmemiştir.”*, *“Şehidtü bi Ennellâhe Vâli’l-Vilâyeti kasîdesinde şöyle buyurur”, “bir başka kasîdesinde, dünyânın şeklini hardal tânesine benzetmiştir ki bu da gayet yerinde bir teşbihtir.”* ve *“Bu şerhimizde ele aldığımız me’ânî, Tûf bi-Hânî kasîdesi dışındaki diğer kasîdelerin de ana mefhûmunu teşkil eder”* şeklindeki yorumlarıyla da bu kasidelerdeki manaları mukayese üslubuyla ele almıştır.

Geylânî’nin hayatına dair rivayetleri şerhe derc ederek konuyu pekiştirmeye gayret gösteren Ömer Necâtî, 13 farklı kişi/eserden alıntı yaparak yorumlarını kuvvetlendirmiş ve delillendirmiştir. *“Behcetü’l-Esrâr nâm kitapta bu olay şöyle anlatılmaktadır.”*, *“ba’zı ashâb-ı Şeyh Ahmed er-Rifâ’î’den mervîdir ki”, “Zeynü’d-dîn Ebu’l-Hasan ‘Alî İbnü Ebi Muhammed bin Abdillâh bin Ebi Bekir bin Ebi Tâlib el-Magribî*

el-Havâsiri'den ki mevlîdi ve mahâl-i terbiyesi Kâhire-i Mısır ve Künyesi İbnü'l-'Alâ idi, rivâyet eylemiştir ki", "Şâh-ı Nakşîbend Muhammed Bahâeddin-i Buhârî Farsça bir şiirinde onu şöyle tavsîf eder", "İmâm-ı Rabbânî Mektûbât'ında şöyle der", "İbni Kudâme onu şöyle tavsîf eder", "İbn-i Receb, Tabakât'ında der ki", "İmâm Nevevî, Bostânü'l-'Arîfîn adlı eserinde şöyle der", "İbn-i Kesîr, Târîh'inde şöyle der", "en-Neccâr, Târîh'inde der ki", "el-Hâfız Ebû 'Abdullâh, Meşîhatü'l-Bağdâdiyye adlı eserinde der ki", "İbn-i Kudâme der ki", "Şeyh Muvaffak der ki" ve "Hâfız Zeynuddîn, Tabakât'ında der ki" şeklindeki bu alıntı ifadeleri, şerhin kaynakları hüviyetinde de değerlendirmek gerekir.

4. ŞERH-İ BA'Z-I EBYÂTİ'L-MEBÂNÎ FÎ KASÎDET-İ TUF BÎ-HÂNÎ'NİN METNİ

Şerh-i Ba'z-ı Ebyâtî'l-Mebânî fî Kasîdet-i Tuf bi-Hânî li Seyyid 'Abdü'l-kâdir el-Geylânî kaddesellâhu sırrahu'n-nûrânî

Mukaddime

Hamd-i bî-pâyân ol Hâlik u Mennân hazretlerine olsun ki kulûb-i evliyâyı, hüsn-i pâk-i zâtına âyîne kılıp feyz-i nâ-mütenâhisi ile onları dünyâda kurbiyyet, dâr-ı bekâda ise cemâl-i zât-i pâkini ru'yet ile şereflendirip esmâ vü evsâfının ma'rifetine âşinâ kıldı.

Subûtiler sekiz sıfât

Semi', Basar, 'İlim, Hayât

İrâde, Tekvîn u Kelâm

Ve Kudretün eyâ gulâm

Sıfât-ı zâtî altı hem
Kıyam bi-nefsihî, Kıdem
Bekâ, Vücûd, Vahdâniyet
Havâdise muhâlefet

Mahlûkâtın nefesleri ‘adedince salât u selâm ol bülbül-i bâğ-ı belâgat ve ol ‘andelîb-i gülzâr-ı fesâhat ‘aleyhi ekmelü’t-tahıyyat efendimiz hazretlerine olsun ki, ümmetine dest-gîr olup lütuf gülzârında onların nefislerini tezkiye ve kalplerini tasfiye ile kurbıyyet-i Rabbu’l-‘izzet’e vâsıl buyurdu.

Mustafâ hem müctebâ hem zât-ı pâk
Ahmed ü Mahmûd odur mahbûb-i Hak
Ey *Necâtî* ver salâ ol şâd-mân
Pâyinin altında ol gubâr-ı hâk

Ve dahi tertemiz âline ve seçilmiş ashâbına olsun ki, “*ashâbî ke’n-nücûmî*”⁶ hadîs-i nebevîsine muhâtab olmakla tasavvufun gâyesi olan ahlâk-ı Muhammediyye ile tahalluk edip her biri birer hidâyet yıldızı oldular.

İmâm ‘Aliyyu’l-Murtezâ velâyet mülkünün şâhı
Ebû ‘Abdullâh Hüseyin gönüllerin kıblegâhı
‘Abdü’l-kâdir -i Geylânî velâyet ufkunda güneş
Gelmedi cihâna râh-ı velâyette ona bir eş

Emmâ ba’d, vaktâ ki, gavsü’l-a‘zam, gavsü’s-samedânî, kutbu’r-Rabbânî, mahbûb-i Sübhânî, kandîli’n-nûrânî, bâzu’l-eşheb, eş-şeyh es-seyyid eş-şerîf muhyî’s-sünneti ve’d-dîn, gavs-i Rabbu’l-‘âlemîn ‘Abdü’l-kâdir el-Geylânî kaddesellâhu

⁶ “*Ashabım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, kurtuluşa erersiniz.*” bk. (İbn Abdilber, 1994, 2/898).

sırrahu'n-nûrânî hazretlerinin kasâid-i mübârekelerinden *Kasîde-i Tuf bi-Hânî* me'ânî-yi dekâyıkı ve me'ârif-i hakâyıkı câmi bir manzûme-yi kenz-i esrâr-ı makâmât-ı seyr u sülûk oldu. Ol kasîde-yi mübârekenin ebyât-ı dürer-nisârlarının ba'zısının me'ânî-yi münîfelerinin ibtidâ-yı râh-ı Hakk'ta bulunan sâlikler için i'tikâden ve 'amelen fevkalâde bir ehemmiyete hâ'iz bulunduğu husûsu bu hâk-i pâ-yi hazret-i pîrin hâtırına tulû eyledi:

Gönül tahtında mı semâda mı 'arşta mı yerin
Ey Pîr-i A'zam zâtın gibi muhteşem makberin
'Ulemâ-yı ümmetî buyururken Peygamberin
Veriyordu yüzyılların ötesinden haberin
Zuhûr eder 'arîfin kalbinde ma'nâ eserin
Güzergâhı senden geçer her seyr u seferin
Yâ Hazret-i Pîr refîki olsun mübârek elin
Rûz-i mahşerde âh u enînle uzanan ellerin

Bu sebepten deryâ-yı bî-pâyân mesâbesindeki ol me'ânî cümlesinden mil'aka-yı fehm ile ahz edilebilecek bir katresinin dahi 'uşşâk-ı ilâhînin basîret-i enverlerine reh-nümâ olacağı ümîdi ile mezkûr ebyâtın şerhine nâ-chil olduğum hâlde himmet-i Hazret-i Pîr'e ilticâ ederek şürû' eyledim.

Kimi sâ'il oldu mülk-i dünyâya
Kimi mâ'il oldu dâr-ı 'ukbâya
Kimi 'âşık oldu vech-i Mevlâyâ
Erişti sonunda lutf-ı 'uzmâyâ
Kimi 'âlim oldu üstâd elinden
Kimi câhil oldu bahr-ı 'ilimden

Kimi nasiplenip ‘ilm-i ledünden
Saluptur başını ‘aşk u sevdâya
et-Tevfikü minellâhi Te‘âlâ.

طُفْ بِحَاجِي سَبْعًا وَلَدْ بِدِمَامِي
وَتَجَرَّدْ لِرُؤُوسِي كُلِّ عَامٍ

Gönül ‘âlemimi yedi kerre tavâf eyle, bana ilticâ edip, emânıma sığın. Ve her sene, beni ziyâret için bütün dünyevî ‘alâkalardan sıyrıl, tecerrüd eyle. Hazret-i Pîr kuddise sırruhu, bu beyt-i şerifte Hakk’a vâsıl olmak isteyen ‘uşşâk-ı ilâhîyi Kâdiriyye râhına dâvet ediyor ve zât-ı ‘âlîlerini mürşid ittihâz edip onu Hakk’a ulaşmaya vesîle kılmakla kalplerini saflaştırmaya, ahlâk-ı zemîmelerini ahlâk-ı hamîdeye ya’nî Resûlullâh sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ahlâk-ı seniyyelerine tebdîl etmeye yol gösteriyor ve buyuruyorlar ki bana ilticâ et, emânıma sığın, zimmetime gir. Mey-gedemi ya’nî, benim ilâhî tecellilere mazhar olan gönül ‘âlemimi yedi kez tavâf eyle ve her sene mâsivâullâhtan tecerrüd ederek beni ziyâret etmek sûreti ile kalp ‘âlemini pâk ve sâf eyle. Bu ilk beyitten sonra gelen diğer bütün beyitler, Hazret-i Pîr’in, kendi ahvâl-i ma‘neviyyelerinin yüceliğini gözler önüne seren ibârelerle ‘âdetâ ‘uşşâk-ı ilâhiyyeye Kâdiriyye yoluna intisâb edip zât-ı ‘âlîlerini mürşid ittihâz etmelerine gerekçe teşkil edecek ve onları bu yol ile Hakk’a vuslata teşvîk edecek hususları, tasavvufî ıstılâhlarla bezenmiş edebî bir üslûb ile beyân ediyor. Zâten edebiyat, mutasavvıflar indinde Hak yolunu, en güzel, en seçkin ve en belîğ ibâreler ile insânların zihnine nakşetmek için bir vâsıta ve âlet mesâbesindedir. Bu beyt-i şerîfin ihtivâ ettiği ma‘nâ o kadar şümûllüdür ki îzâhı sayfalara sığmaz. Ol me‘ânî-yi dūrriyyeden, ummândan bir katre misâli idrâkimizle fehm edilebilecek kadar bir miktârının îzâhının da fâ’ideden hâli olmayacağı hususu

îzâhtan vârestedir. Mekke-yi Mükerreme'deki Ka'be-yi Müşerrefe, Allâhu Te'âlâ'nın beytidir. Kutsal bir mekânın, etrâfındaki dağlardan alınan taşlarla çevrilmiş bir binânın adıdır. Ve mü'minler onu tavâf ile emrolunmuşlardır. 'Acabâ bu tavâf edilen hakîkatte nedir? Ebû Kubeys Dağı'ndan alınan taşlar mı, yoksa bu taşlardan oluşan cidârların çevrelediği kutsal mekân mı yoksa başka bir şey mi? Zâhiren tavâf edilmesi ve hürmet gösterilmesi emredilen bu mukaddes mekândır ve binâdır. 'Avâm ve havassın hepsi bunu idrâk etmekte ve beş duyu ile hissetmekte müşterektir. Ve Rabbimiz 'azze ve celle, bu kutsal mekânın tavâfını emretmektedir. Ancak, bu emr-i ilâhînin muhtevâsında bir başka hakîkat daha mevcûddur ki o da Ka'be-yi Müşerrefe'ye olan ilâhî tecellilerdir, nûr-ı ilâhîdir, feyz-i ilâhidir. Bu tecellî, Rabbimiz Sübhânehu ve Te'âlâ'nın zât tecellîsidir ve ol mekân-ı mukaddese devâmlı olmaktadır. Gönüllerin tavâf ettiği asıl ma'nâ, Ka'be-yi Müşerrefe'ye olan zât tecellîsinin nûrları ve muhabbetidir. Lambanın ışığının kelekleri celb edip etrâfında pervâne misâli döndürdüğü gibi, Ka'be-yi Müşerrefe'deki tecellî-i ilâhînin envârı da mü'minlerin kalplerini cezbedip onları bu nûr-ı ilâhînin etrâfında pervâne gibi döndürmektedir.

Tasavvuf ıstılâhında Ka'be-yi Müşerrefe'yi tavâf etmek ve bu tavâfın yedi def'a olması şöyle îzâh edilmektedir. Ka'be-yi Müşerrefe'nin etrâfında yedi dönüş olan tavâf, kişinin şu yedi özelliğinin Allâhu Te'âlâ'ya râci' olduğunu fehmetme, idrâk etme hâline ulaşmak için cehd etmesidir. Bu yedi hassa şunlardır: Hayât, kudret, irâde, 'ilim, sem'î, basar, nutk. Bunların hepsi Allâhu Te'âlâ'nın kullarına olan lutf u ihsânıdır. O'na 'â'ittir. Hayât veren, yaşatan O'dur. Güç, kuvvet, kudret veren O'dur. Hayrı ve şerri tefrîk edip ayırmak için 'akıl ve irâde-yi cüziyye veren O'dur. 'İlim ihsân eden O'dur. Dile nutk, kulağa işitme, göze görme kabiliyyeti veren O'dur. İşte tavâf, bütün bunların Allâhu Sübhânehu ve Te'âlâ'nın birer ihsânı ve

keremi olduğu şu'ûruna kulu îsâl eder. Bu makâma vâsıl olan kul da her şeyi Allâhu Subhânehu ve Teâlâ'dan bilir. Kendi benliğinden geçer. Bütün düşüncesi Rabbi olur. O'nun ni'meti olduğunu hatırlayarak, yaşar, görür, işitir, konuşur, irâde eder, gücünü ve kuvvetini kullanır, 'ilim elde etmeye gayret sarf eder. Bir ân bile Rabbinden gâfil olmaz. Nasıl olsun ki? Kendi benliği aradan çıkmış, kendi varlığının hiçbir şey olduğunun şu'ûruna varmış, her hâlini her işini yaratan Rabbine rucû ettirmiş, O'nun muhabbetinde ve ma'rifetinde fânî olmuş, yok olmuş, Kur'ân-ı Kerîm'e ve sünnet-i seniyyenin ahkâm-ı celîlesine zerre miktâr muhalefet etmemek üzere Rabbine ve peygamberine ahd ü peymânda bulunmuştur. İnsân-ı kâmilin kalb-i şerîfi de Allâhu Te'âlâ'nın zât tecellîsine mazhar olmuş, ilâhî nûrları ve feyzleri aksettiren mücellâ bir ayna hâlini almış mukaddes bir mekândır. Gönül ka'besi dedikleri budur. Tasavvuf edebiyatında gönül ka'besi, mey-gede kelimesi ile ifâde edilmiştir. Gönül ka'besini yedi kez tavâf etmek de Ka'be-yi Müşerrefe'yi yedi kez tavâf etme sebeplerine dayanmakta ve sâlik-i râh-ı Hakk'ın fenâfillâh hâline ve idrâkine vâsıl olması için seyr u sülûkta bulunması, ilâhî feyzin devâm etmesini sağlaması, ma'nevî irtifâ'ını sürdürmesi ma'nâlarını içermektedir. Zât tecellîlerine mazhar olan Ka'be-yi Mu'azzama, Hak katında nasıl mükerrem ve müşerref ise zât tecellîsine mazhar olmuş insân-ı kâmilin gönül 'âlemi de öylece hürmete ve berâberliğe lâyıktır. Şu kadar var ki Ka'be-yi Mu'azzama'ya olan tecellî-yi zât fâsılasızdır, devâmlıdır. Ka'be-yi Mu'azzama kıbledir, ibâdet mahallidir. Yeryüzünün en mukaddes mekânı ve Rabbimizin tecellîlerinin aralıksız zâhir olduğu beyt-i 'atıktır. İnsân-ı kâmilin gönül ka'besini rûhen tavâf etmek ya'nî fenâfillâh yolunda ma'nevî yükselişte bulunmak fuyûzât-ı ilâhînin ve nûr-ı Muhammedî'nin devâmlı olarak gönül kâsesine akışını sağlamak için, mezkûr gönül ka'besine sâlikin gönlünün yakın olması gerekir. Bu rûhânî yakınlığın da en güçlü vesîlesi muhabbettir, insân-ı

kâmilî sevmektir. Bütün mâsivâdan tecerrüd edip beden ve rûhen insân-ı kâmilî ziyâret etmek ise muhabbetin hem sebebi hem de sonucudur. Bu ma‘nevî kurbîyyetin neticesinde, insân-ı kâmilin âyine-yi kalbinden ‘aks eden envâr-ı Rabbânî ile sâlikin kalbi sâfiyet kesbedecek ahlâk-ı hamîde ile muttasıf olacaktır.

كُلُّ قُطْبٍ يُطَوِّفُ بِالْبَيْتِ سَبْعًا
وَأَنَا الْبَيْتُ طَائِفٌ بِحَيَّامِي

Benim gönlüm, Allâhu Te‘âlâ’nın zât tecellîsine mazhar olmuş saygıdeğer bir beyttir. Bütün büyük veliler, bu beyti yedi kere tavâf ederler. Benim gönlüm ise beytin kendisidir. Kendisine Allâhu Te‘âlâ’nın ihsân buyurduğu tecellîler içinde mest ü hayrân olup gitmiştir. Gönül ka‘besini yedi def‘a tavâf etmekten murâd, seyr u sülûkun yedi makâmını geçmekle de îzâh edilebilir, Allâhu a‘lem.

قَالَتِ الْأَوْلِيَاءُ جَمْعًا بِعَزْمٍ
أَنْتَ قُطْبٌ عَلَى جَمِيعِ الْأَنَامِ

Evliyâ kesin olarak dediler ki sen bütün halkın kutbusun. Bu beyt-i şerîf, kesin bir hakîkatı ifâde etmektedir. Sekr hâlinde söylenmiş bir fahriyyeden ibâret değildir. Bu beyt-i şerîf, kulûb-i ‘uşşâk-ı ilâhîyi itminân makâmına irtifâ ettirecek râh-ı Hakk’ın kıdvesini ve vesîlesini açık bir sûrette ortaya koymaktadır. Sâlikâna, Resûlullâh ‘aleyhi’s-selâmın muhabbetine ulaşma ve ahlâk-ı hamîdesi ile tahalluk etme yolunda rehberlerinin kim olduğunu mecâz, kinâye, teşbîh gibi edebî sanatlara başvurulmadan sekr ve cezbe âsârının taht-ı zılline girilmeden sâde bir dille îzâh edildiği tasavvuf târîhinin en önemli hakikatini tenbîh etmektedir. Hazret-i Gavsü’l-A‘zam’ın diğer kasâ'id-i mübârekelerinde de ifâde buyurdıkları bu kutbiyyet ve

kurbiyyet bahsi sâdece kasîdelerde dile getirilmemiştir. Emr-i ilâhînin tecellîsi olan bu hakikat, sahv hâlinde, velîler ve ‘ulemâ toplulukları huzûrunda da beyân buyurulmuştur. Ve o topluluklarda bulunan velî ve ‘âlimler fi’l-fevr Hazret-i ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’yi tasdik ile emrine inkıyâd etmişlerdir. Hazret-i ‘Abdü’l-kâdir Geylânî kaddesellâhu sırrahu’n-nûrânî, bir gün Bağdâd’da böyle bir topluluğun huzûrunda va‘az ederken ma‘nevî bir emir ile *benim bu ayağım bütün evliyânın boynu üzerindedir* buyurmuştur. Mecliste bulunan asrın büyük meşâyıhı derhâl yerlerinden fırlayarak boyunlarını Hazret-i Pîr’in pây-i mübârekelerine best eylemiştir. Ol meclis-i behiştten yüzlerce kilometre uzakta bulunan büyük velîler de bulundukları yerden boyunlarını Bağdâd cânibine doğru uzatarak bu emre imtisâl etmişlerdir. *Behcetü’l-Esrâr* nâm kitapta bu olay şöyle anlatılmaktadır. Bir cemâ‘at-i nücûm-ı hüda ve a‘lâm-i pîşvâ kaddesellâhu Te‘âlâ esrârahum, o meclis-i behişt enîste, üstâd-ı hikemâmuz Cenâb-ı ‘Abdü’l-kâdir’den sebekhân-ı ‘ilm-i ledün ü mecmû‘adan mezâyâ-yı emrkün olmakta iken neş’e-i sahbâ-yı sâgar-ı tecelliden nâşî bâlâ-yı minberde Cenâb-ı Gavsîyyetpenâh’dan na‘râ-i *kademî hâzihî ‘alâ rakabet-i küll-i veliyyillâh* sâha-i pîra-yı sudûr olmakla, fi’l-Fevr Şeyh Hitî kim emâme-i sübha-i huzzâr-ı meşâyıh idi, yerinden pürtâb-ı şevk olarak mânende-i du‘â-yı müstecâb bâlâ-yı minbere su‘ûd idüp kadem-i mübârek-i cenâb-ı Şeyh’i kim gubârı mütemennâ-yı efsur-i pâdişâhâne idi, kürsî-i rakabesi iderek zeyl-i saâdet-me‘âblerine teşebbüs eyledikte, kâffe-i evliyâ bu tarîk-ı tetâbi’ ile zemzeme-i sübh-ı *tallâhi lekad âserakellâhu ‘aleynâ*7 olarak kerdin-i itâ‘atlerin zîr-i pâ-yi çerh-sâ-yi Hazret-i Şeyh’e best eylediler.”8 İsnâd-ı sahîh ile ba‘zı ashâb-ı Şeyh Ahmed er-Rifâ‘î’den mervîdir ki bir gün

⁷ “Allah’a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış.” Yûsuf 12/91.

⁸ (el-Kerkûkî, 1302, s. 11).

makâmında câlis iken inhifâd-ı rakabe idüp alâ re'sî buyurdular. Sebebinden pürsân olanlara el-ân Şeyh 'Abdü'l-kâdir'den Bağdâd'da *kademî hâzihi alâ rakabeti külli veliyyillâh* kelâmı sâdır oldu deyu inâre-i kânûn-i cevâb itmişler, tahkîk-i târîh olundukta hengâm-ı şeyhe mutâbık gelmiştir.⁹ Bu öyle bir hakîkattir ki bunu şatâhât olarak değerlendirmek tasavvuf târîhinden bî-haber olmak ya da tevâtür hâlini almış ve büyük mutasavvıfların hem zâhiren hem de bizzât yaşayarak kabûlünde ittifâk ettikleri bu rivâyetleri red etmek anlamını taşır. Bu hakîkatın zuhûr edeceği büyük velîler tarafından daha Hazret-i Pîr-i Mu'azzam dünyâya gelmeden haber verilmiştir. Ba'zı meşâyıhın o hazretin zuhûrunu ve bu ayağım bütün evliyânın boynu üzerindedir sözünün ondan sâdır olacağını önceden haber vermeleri bahsi üzerinde birkaç kelâm etmek elzemdır. Dakîka-sincân-ı ahhâr-ı evliyâ, şeyh-i kibâr ve mürşid-i büzûrk-vâr, mâlikiyyü'l-mezheb, Zeynü'd-dîn Ebu'l-Hasan 'Alî İbnü Ebi Muhammed bin Abdillâh bin Ebi Bekir bin Ebi Tâlib el-Magribî el-Havâsirî'den ki mevlîdi ve mahâl-i terbiyesi Kâhire-i Mısır ve Künyesi İbnü'l-'Alâ idi, rivâyet eylemiştir ki şeyh-i müşârûn-ileyh hazretleri buyurmuş kim ba'zı meşâyıh ve fukahâ ki biri Şeyh Ebûbekir Şiblî'dir, ki menşe'i belde-i hüdâdiyyedir, buyurmuşlar ki bir gün *Şeyh Ebûbekir Havâzin Hazretleri* meclisinde ba'zı evliyânın zikrin ederken evâhir-i kelâmı, zamân-ı müstakbelde 'acemden 'Abdü'l-kâdir nâmında bir kimesne zuhûr edüp meskeni Bağdâd olarak o denlü bârigâh-ı ehadiyyete mütekarrib ve Cenâb-ı Risâlet-meâb sallallâhu 'aleyhi ve selleme manzûr ve müntesib ola ki “*Bu ayağım, bütün evliyânın boynu üzerindedir.*” tekellümüne tarâf-ı Rabb-i Celîl'den me'mûr olup eyyâm-ı sa'âdetinde kâ'in âmme-yi evliyâ emrine inkıyâd ederler deyu buyurmuşlardır.¹⁰ Daha

⁹ (el-Kerkûkî, 1302 s. 20).

¹⁰ (el-Kerkûkî, 1302, s. 4-8).

Hazret-i Pîr-i A‘zam’ın, dünyâya teşrîf etmesinden yıllarca evvel “*Bu ayağım, bütün evliyânın boynu üzerindedir*” tekellümüne, “tarâf-ı Rabb-i Celîl’den me‘mûr olup eyyâm-ı sa‘âdetinde kâ’in âmme-yi evliyâ emrine inkıyâd ederler” sözüyle işâret edilen bir hakîkate nasıl şatâhât denilebilir! Hazret-i Gavsü’l-A‘zam’ın dünyâya gelişinden yıllar önce işâret edilen bu hakîkat, onun hayâtında sâha-yı zuhûra çıkıp cümle ‘ulemâ ve evliyâ tarâfından kabûl edildiği gibi kendisinden ‘asırlar sonra gelen büyük velîler de bu hakîkatı eserlerinde kaleme almışlardır. Şâh-ı Nakşîbend Muhammed Bahâeddin-i Buhârî Farsça bir şiirinde onu şöyle tavsîf eder:

Pâdişâh-ı her dü ‘âlem Şâh ‘Abdü’l-kâdirest

Server-i evlâd-ı Âdem Şâh ‘Abdü’l-kâdirest

Âfîtab u mâhitâb-ı ‘arş kürs u kalem

Nûr-i kalb ez nûr-i a‘zam Şâh ‘Abdü’l-kâdirest 11

Her iki ‘âlemin sultânı Şâh ‘Abdü’l-kâdir’dir. Evlâd-ı Âdem’in serveri Şâh ‘Abdü’l-kâdir’dir. Arş’ın, kürsînin, kalemin hem güneşi hem ayı. Nûr-ı a‘zamdan bir kalp nûru Şâh ‘Abdü’l-kâdir’dir. İmâm-ı Rabbânî *Mektûbât*’ında şöyle der: İnsânları Allâh’a ulaştıran yol ikidir. Birinci yol, kurb-i Nübüvvet’e ta‘alluk eden yoldur. Asâleten bu yoldan ulaşanlar enbiyâdır. Onlara salât ü selâm olsun. Bir de onların ashâb-ı kirâmı. İkinci yol, kurb-i velâyet’tir. Allâhu Te‘âlâ’nın umûm velî kulları bu yoldan ulaşırlar. Bu yolun muktedâsı ve re‘îsi Hazret-i ‘Aliyyü’l-Murtezâ’dır. Resûlullâh ‘aleyhi’s-selâmın mübârek ayağı onun mübârek başı üzerinde gibidir. Hazret-i Fâtıma, Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin bu makâmda onunla ortaklırlar. Sonra sırasıyla on iki imâm hazerâtının hayâtta olanları bu ulvî vazîfeyi yürütmüş, on iki imâmdan sonra da bu

¹¹ (Geylânî, 1276, s. 1).

ulvî vazîfe ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’ye verilmiştir. Şu anlaşılmıştır ki, her kime bir feyz gelirse Şeyh ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’nin tavassutu ile gelir. Kıyâmete kadar bu vazîfe Şeyh ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’ye verilmiştir. Kutuplardan olsun, nücebâdan olsun, aktâb olsun hepsi onun tavassutu ile Allâh’a ulaşırlar.¹² Kendisinden asırlar sonra gelen büyük velîlerin de tasdik ettikleri böyle apaçık bir hakikat nasıl şatâhât sarhoşluğunun gölgesinde setr edilir! Şathiyyâtta murâd, kâ’ilin hâl ve makâmı gereği fem-i şerîflerinden zuhûr eden kelâm-ı mübâreklerinin bu ahvâl ve makâmâtâ âşinâ olmayanların peymâne-yi idrâkine sığmaması ve me’ânî-yi dekâ’ikin zâhir-i şer’-i şerîfe muvâfakatına kâdir olmadıkları cihetinden tevakkuf etmeleri sebebi ile ol ibârât-ı münîfu’l-me’ânî için kullandıkları istilâhdır. Mezkûr makâm ve ahvâl, kâ’ile, Allâhu Sübhânehu ve Te’âlâ’nın bir mevhibesidir. Buna kerâmet dense de olur. Kerâmetin, bir emr-i ilâhî olmadan izhârı ise tasavvufta sâliki yolundan alıkoyan bir eylem olarak addedilmiştir. Ancak emr-i ilâhî ile kerâmetin izhârında zâten kerâmeti izhâr edenin ihtiyârı söz konusu değildir. Yüce bir makâma sülûk eden velînin, bulunduğu hâl ve makâmı çeşitli fâ’ideler için Allâhu Sübhânehu ve Te’âlâ tarafından izhârına emr buyrulmasına müsteniden sarf edilen ibârâtı, sarhoşluk hâlinde sarf edilen ibârât ile aynı tutmamak gerekir. Şerhimize konu olan ebyât-ı dürrer-nisâr emr-i ilâhî ile sarf edilen ve dakîk me’ânî içeren kelâmlardır. Hazret-i ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’nin kasâ’idini anlamaya çalışan ‘ilim erbâbının öncelikle, onun şu kelâmındaki derin me’ânînin fehmine cehd etmesi gerekir. *Şehidtü bi Ennellâhe Vâli’l-Vilâyeti* kasîdesinde şöyle buyurur: Hiçbir ‘âlim yok ki benim ‘ilimimle ‘âlim olmasın. Hiçbir seyr u sülûk eden yok ki benim usûlüm ile sâlik olmasın. Ve hem vasf eden hem de vasf olunan Hak yolu rehberiyim. Ben bu sözü

¹² (Sirhindî, t.y., 184-185).

böbürlenerek söylemedim, ancak müsâde geldi de halk benim hakikatimi bilsin diye söyledim. Ben söylemek istemedim ammâ bana denildi ki, söyle korkma, sen velâyet makâmında bir velîsin.¹³

أَنَا شَيْخٌ وَصَالِحٌ وَوَلِيٌّ
أَنَا قُطْبٌ وَقُدُوتٌ لِلْأَنَامِ

Ben hem şeyh, hem sâlih hem de velîyim. Ben kutubum ve halkın kıdvesiyim. ‘Abdü’l-kâdir Geylânî Hazretleri, tasavvuf yolunun en büyük pîrlerinden birisi olmanın yanında zamânının en kâmil müderrisi, fıkıh, hadis, tefsîr ‘âlimi idi. Onun bu mümtâz mevkîsini pek çok ‘ulemâ eserlerinde şöyle ifade etmişlerdir: ‘Abdü’l-kâdir Geylânî on üç ‘ilim ve fûnûndan bahs ve tekellüm ederlerdi. Medreselerinde tefsîr, hadîs, mezheb, hilâfdan ders verirler, talebeleri ile müzâkere ederlerdi. Akşam ve sabah tefsîr, ‘ilm-i hadîs, mezheb, hilâf, usûl ve nahv okunur idi. Öğleden sonra yedi kırâ‘at üzere Kur’ân-ı Kerîm okurlardı.¹⁴ İbni Kudâme onu şöyle tavsîf eder: Kâne şeyhunâ Muhyî’d-dîn ‘Abdü’l-kâdir radiyallâhu anhu nehîfu’l-beden, rub‘u’l-kâmet, arîzu’s-sadr, ve’l-lihyetü tavîlühâ esmeru, mekrûnu’l-hâcibîn, hafiyen zâ savtin, cuhûrî ve sumtûn ve kadrin ‘alâ ve ‘ilmun vefâ radiyallâhu anhu. O, orta boylu, zayıf bedenli, geniş göğüslü, siyah ve uzun sakallı, kaşları birbirine yakın, bazen hafif bazen gür sesli, ‘ilimde ve vefâkârlıkta kadri yüce bir velî idi.¹⁵ İbn-i Receb, *Tabakât*’ında der ki ‘Abdü’l-kâdir Geylânî, asrının şeyhi ve en büyük ‘âlimi, ‘arîflerin önderi, şeyhlerin sultânı, tarîkat ehlinin efendisi, dînin ihyâ edicisidir. Onun zamânında, ehl-i sünnet i’tikâdî nusret buldu. Dîne sonradan bir şeyler ilâve edenler ve nefislerine, hevâ

¹³ (Kâdirî, t.y., 58-62).

¹⁴ (Hasbî, 1300, s. 54).

¹⁵ (Tâdifî, t.y., s. 6).

ve heveslerine tâbi olanlar eriyip gittiler. Hâlleri, sözleri, kerâmeti, ma'nevî keşifleri şöhret buldu. Diğer İslâm beldelerinden Bağdâd'a ondan fetvâ almak için geliyorlardı.¹⁶ İmâm Nevevî, *Bostânü'l-'Arîfîn* adlı eserinde şöyle der: Zamanında 'ilim başkanlığı ona verilmiş, büyüklerden birçokları onun elinde yetişmiş, Irak'ın ileri gelen velileri ona intisâb etmiştir. Hâl ve kerâmet sâhiplerinden birçokları onun feyzinden feyz-yâb olmuşlardır. Gerek veliler gerek âlimler, onun çok değerli bir velî ve 'âlim olduğu konusunda söz birliği etmişlerdir. İhtilâflı meselelerde söz onun olurdu. Her tarâftan 'âlimler ve halk toplulukları ziyâretine gelirlerdi. Gâyet güzel görünüşlü, şahsiyet sâhibi, tevâzu'u bol, dâ'ima güler yüzlü, 'ilmi ve 'aklı yüce bir zâttı. Ma'rifet 'ilminde onun pek nefis ve te'sirli sözleri olmuştur. Eli açık olup gayet cömert idi. Hulâsâ, zamânında onun gibisine tesâdüf etmek çok zordu.¹⁷ İbn-i Kesîr, *Târîh*'inde şöyle der: Sünneti ve dîni ihyâ eden Şeyh Ebû Sâlih'in oğlu Ebû Muhammed 'Abdü'l-kâdir el-Cîlî Bağdâd'a geldi ve hadîs tahsîl etti. Hadîs ilminde yüceldi hattâ hadîs, fıkıh, va'z ve hakikat 'ilimlerinde yed-i tûlâ sâhibi oldu. Onun yolu mükemmeldi. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak dışında susmayı tercih ederdi. O halîfelere, vezîrlere, sultânlara, kâdîlara, seçkin kişilere, halk tabakasından olanlara, dinleyicilerin huzûrunda, minberlerde ve mahfillerde açıkça iyiliği emreder, kötülüğü yasaklardı. Zulme Allâh rızâsı için karşı çıkar kınanmaktan çekinmezdi. Onun zühdü çoktu. Hârikulâde hâlleri ve keşifleri vardı. Özetle büyük zâtların önde gelenlerinden idi. Allâhu Te'âlâ sırrını mukaddes kılsın ve kabrini nûrlandırsın.¹⁸ en-Neccâr, *Târîh*'inde der ki: Ceylânî zâhid Ebû Sâlih bin Cengâdest'un oğlu İmâm 'Abdü'l-kâdir, açık kerâmetler sâhibidir. O, 488

¹⁶ (Tâdifî, t.y., s. 7).

¹⁷ (Tâdifî, t.y., s. 8).

¹⁸ (Tâdifî, t.y., s. 137).

yılında 18 yaşında Bağdâd'a geldi. Fıkıh tahsîl etti. Usûl ve fîrû kitâblarını iyice öğrendi. Hadîs dinledi.¹⁹ el-Hâfız Ebû 'Abdullâh, *Meşihatü'l-Bağdâdiyye* adlı eserinde der ki: O, Bağdâd'da Hanbelî ve Şâfilerin fıkıh imâmı idi. Büyük bir dîn 'âlimi idi. Fukahâ nezdinde sözü geçerdi. 'İlim, ibâdet ve ictihâd 'âşığı bir zâttı.²⁰ İbn-i Kudâme der ki: 561 yılında Bağdâd'a girdiğimiz zamân, 'Abdü'l-kâdir'i 'ilmin zirvesine yükselmiş olarak gördük. O, bildiğini tatbîk ediyor, sorulan çetin soruları doyurucu tarzda cevaplıyordu. Ne kadar güzel huy ve vasıflar varsa sanki onda toplanmıştı. Ondandır onun gibisine hiç rastlamadım.²¹ Şeyh Muvaffak der ki: Ben ve Hâfız 'Abdulganî, Şeyhülislâm 'Abdü'l-kâdir'in elinden hırkayı aynı anda giydik. Ondandır fıkıh okuduk, hadîs dinledik. Sohbetinden son derece yararlandık.²² Hâfız Zeynuddîn, *Tabakât*'ında der ki: 'Abdü'l-kâdir Geylânî asrının velîsi, 'arîflerin pîri, meşâyih'in sultânı, ehl-i tarîkın seyyîdidir. Herkes tarafından hüsnü kabûl görmüştür. Sözleri, kerâmet ve keşifleri kısa zamânda her tarâfa yayılmıştır.²³

سَائِرُ الْأَرْضِ كُلِّهَا تَحْتَ حُكْمِي
وَهِيَ فِي قَبْضَتِي كَفَرَّخِ حَمَامٍ

'Arzın bütününü taht-ı hükmümdedir. 'Arz elimde bir güvercin yumurtası gibidir. Burada 'arzın güvercin yumurtası şeklinde olduğu ifâdesi son yüzyıllarda keşfedilen bir 'ilmî gerçeğe yüzyıllar öncesinden verilen bir işâret mesâbesindedir. Çünkü jeodezi 'ilminde, yeryüzünün şekli, geoid olarak ta'rif edilmiştir. Geoide en yakın geometrik şekil ve üzerinde hesap

¹⁹ (Tâdifî, t.y., s. 7).

²⁰ (Tâdifî, t.y., s. 7).

²¹ (Tâdifî, t.y., s. 6).

²² (Tâdifî, t.y., s. 6).

²³ (Tâdifî, t.y., s. 7).

yapılabilecek en yakın geometrik model de elipsoiddir. Geoid ya da elipsoid şeklinin, o devirde insânların idrâk edebilecekleri en yakın şekillerinden birisi de güvercin yumurtasıdır. Hazret-i Pîr-i Mu‘azzam, bir başka kasîdesinde, dünyânın şeklini hardal tânesine benzetmiştir ki bu da gayet yerinde bir teşbihtir.

يَا مُرِيدِي لَكَ الْهَنَّا بِدَوَامٍ
عِشْ بِعِزِّ وَرِفْعَةٍ وَاحْتِرَامٍ

Ey benim yoluma intisâb eden! Benim devâmım senin için sühûlettir. İhtirâm, rif‘ât ve ‘izzet içinde bir hayât!

Behîşt-i evliyâdır Hâlisiyye

Çerâğ-ı asfiyâdır Hâlisiyye

Yakınlık burcuna ermiş girenler

Gülistân-ı rızâdır Hâlisiyye

Fenâfillâh bekâbillâh bulanlar

Bilir râh-ı necâdır Hâlisiyye

Revâdır kim kavuştursun Hüdâ’ya

Tarîk-ı Mustafâ’dır Hâlisiyye

Muhabbet menba’ı dense sezâdır

Gönüllerde safâdır Hâlisiyye

Tarîk-i Hak nümâdır ‘arîf olan

Demez Hak’tan cüdâdır Hâlisiyye

Mu‘azzam bir nevâdır ‘âlem içre

Dâvûdî bir sadâdır Hâlisiyye

Muhibbânı ibâdâta yönelten

Şeref-bahş-ı likâdır Hâlisiyye

Hacı Ömer Hüdâyî reh-nümâsı

Tarîk-ı müntehâdır Hâlisiyye

Dede ‘Osmân Rehâvî’den açılmış

Nazargâh-ı Hüdâdır Hâlisiyye

Binâ kalmış Ziyâüddin bu râhı

Necâtî’ye ‘atâdır Hâlisiyye²⁴

وَمُرِيدِي إِذَا دَعَانِي بِشَرْقٍ
أَوْ بَغَرْبٍ أَوْ نَازِلٌ بَجَرْ طَامٍ

Ve bana intisâb eden şarkda, garbda veyâ denizde
seyrederken beni çağırırsa benden yardım .istese

فَأَعْنَتْهُ لَوْ كَانَ فَوْقَ هَوَاءٍ
أَنَا سَيِّئُ الْقَضَا لِكُلِّ خِصَامٍ

Onun imdâdına yetişirim, havâ üzerinde bile olsa, ben
bütün hasımlara karşı kazâ kılıcıyım.

²⁴ (Necâtî, 2000, s. 20).

أَنَا فِي الْحَشْرِ شَاقٌّ لِمُرِيدِي
عِنْدَ رَبِّي فَلَا يُرَدُّ كَلَامِي

Ben, haşır günü, bana intisâb edip yoluma girene şefâ'at ediciyim. Rabbim katında sözüm red olunmaz.

أَنَا عَبْدٌ لِقَادِرٍ طَابَ وَقْتِي
وَجَدِّي الْمُصْطَفَى شَفِيعُ الْأَنَامِ

Ben kâdir olan Allâhu Sübhânehu ve Te'âlâ'nın kulu ve kölesiyim. Vaktim pek hoş! Ve ceddım, Şefî'u'l-enâm olan Mustafâ 'aleyhi's-selâmdır. Şerefli soyları, baba tarafından, Hazret-i Hasan'a, anne tarafından Hazret-i Hüseyin'e ulaşır. Allâhu Sübhânehu ve Te'âlâ onlardan râzî olsun. Bu sebepten, babası cihetinden şerîf, annesi cihetinden seyyiddir. Bu hususu bizzât kendisi kasîdelerinde şöyle belirtir: Atam Resûlullâh 'aleyhisselâmdır.²⁵ Meşhûr olan ismim 'Abdü'l-kâdir'dir. Atam, kemâl sâhibinin tâ kendisidir.²⁶ Tâhâ olan Mustafa 'aleyhi's-selâma nisbetim haktır. Dedem Mustafâ 'aleyhi's-selâmdır. İmâmlık ise bana yeter. Ceddime her vakit salât ü selâm olsun.²⁷ Ceddım, Tâhâ Muhammed olan Resûlullâh 'aleyhi's-selâmdır. Ben 'Abdü'l-kâdir'im, bütün tasavvuf yollarının mürşidi.²⁸ Bu şerhimizde ele aldığımız me'ânî, *Tûf bi-Hânî* kasîdesi dışındaki diğer kasîdelerin de ana mefhûmunu teşkil eder. *Nazartü bi Ayni'l-Fikri* kasîdesinde, ben gerçekten varlık 'âleminin kutbu'l-aktâbıyım. Diğer bütün kutuplar üzerinde 'izzet ve hürmet sâhibiyim. Bütün beldelerin kutupları benim hükmüm altındadır. Bütün tehlike ve korkunç hâllerinde bize tevessül et! Bu varlık 'âleminde himmetimle senin yardımına koşarım.²⁹ ifadeleri yer alır. *Sekânî'l-Hubbu Kâsâtî'l-*

²⁵ (Kâdirî, t.y., s. 45).

²⁶ (Kâdirî, t.y., s. 47).

²⁷ (Kâdirî, t.y., s. 55).

²⁸ (Kâdirî, t.y., s. 62).

²⁹ (Kâdirî, t.y., s. 43-45).

Visâli kasîdesinde, ve sâ'ir kutuplara dedim ki toplanıp gelin, siz benim askerlerimsiniz. Her şeyhin bâzu'l-eşhebiyim ben. Erenler arasında benim benzer hâlim kimde var. 'İlim öğrendim, tâ ki kutup oldum. Ben, Hasan'a mensûbım. Ayağım erenlerin boyunları üzerindedir. Allâhu Te'âlâ'nın bütün beldelerine baktım. Bir hardal tanesi gibi hükmüme bağlanmıştır. Rabbim bana yüksek bir derece lutf etti. Yücelere eriştim. Ey bana intisâb edip, yoluma giren! Aşk içinde hayran ol! Gönlünü hoş tut, neşelen! Her velînin uğurlu bir kademi vardır. Ben ise Nebî 'aleyhi's-selâmın uğurlu kademi üzerinde dolunayım.³⁰ ifadeleri bulunmaktadır. *'Ale'l-evliyâi Elkaytü Sırrî ve Burhânî* kasîdesinde, Allâhu Te'âlâ'nın velî kullarından olanlar benim yüce makâmıma nâ'il oldu. Aslında ceddım Resûlullâh 'aleyhi's-selâm, beni terbiye edip büyüttü. İncil üzerinde cehd ettim, tâ ki onu şerh ettim. Tevrât'ı te'vil edip İbrânice olan satırları çözdüm. Zebûr ve Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini bir bir açıkladım. 'Îsâ 'aleyhi's-selâm'ın çözüm yaptığı remzi çözdüm. 'Îsâ 'aleyhi's-selâm Süryânice olan bu remzle ölüleri diriltir idi.³¹ sözleri yer alırken *Şehidtü bi-Ennellâhe Vâli'l-Vilâyeti* kasîdesinde, hiçbir 'âlim yok ki benim 'ilmimle 'âlim olmasın. Hiçbir seyr u sülûk eden yok ki benim usûlüm ile sâlik olmasın. Ve hem vasf eden hem de vasf olunan Hak yolu rehberiyim. Ben bu sözü böbürlenerek söylemedim, ancak müsâde geldi de halk benim hakikatimi bilsin diye söyledim. Ben söylemek istemedim ammâ bana denildi ki söyle, korkma, sen velâyet makâmında bir velîsin. Benim ceddım Resûllâh 'aleyhi's-selâm'dır. O, Tâ hâ olan Muhammed 'aleyhi's-selâm'dır. Ben, Kâdir olan Allâhu Sübhânehu ve Te'âlâ'nın kuluyum. Hakk'a ulaştıran bütün yolların rehberiyim.

Şâh-ı iklîm-i velâyettir gürûh-ı Kâdirî

Râh-ı 'aşkıta zü'l-kerâmettir gürûh-ı Kâdirî

Cümle erbâb-ı tarîkat bülbül-i şûrîdedir

Anlara bâğ-ı letâfettir gürûh-ı Kâdirî

³⁰ (Kâdirî, t.y., s. 46-47).

³¹ (Kâdirî, t.y., s. 52-53).

Dâmenin tutmuş bular Sultân ‘Abdû’l-kâdir’in
Mazhar-ı lutf-i hidâyettir gürûh-ı Kâdirî

Gavs Muhyi’-d-dîn ihyâ eylemiş dîn-i nebîyi
Revnâk-ı dîn-i risâlettir gürûh-ı Kâdirî

‘Küntü kenzen’ kapısını ‘men aref’ miftâh ile
Feth iden şâh-ı velâyettir gürûh-ı Kâdirî

Dâhil ol var ol gürûha bî-te’emmül Hâlisâ
Sâhib-i emn ü emânettir gürûh-ı Kâdirî³²

Hazret-i Pîr-i A‘zam’ın ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm gibi ölüyü dirittiğine şahid olmaktayız. Onun yardımının, yaşadığı devirde ve o devirden günümüze kadar olan zamân diliminde hâcet sâhiplerine ulaştığına dâ’ir binlerce vak‘a örnek gösterilebilir. Ben hakîkaten varlığın kutuplarının kutbuyum. Diğer bütün kutuplar üzerinde ‘izzet ve hürmetim vardır. Şiddet ve zorluklarda bize tevessül et! Sana himmetimle yardımcı olayım.³³

Ser-i bâmında sipihrin çalunur nevbet-i Şeyh
Çerha küncîde değil dâ’ire-i devlet-i Şeyh

Fahrdır gerdenine cümle-i ehlullâhın
Kadem-i meymenet-i endûhde-i ‘izzet-i Şeyh

Şeyh İbnü’l-‘Arabî yazdı *Fütûhât*’ında
Mushaf içre ve hüve’l-kâhir imiş âyet-i Şeyh

³² (Kerkûkî, 1284, s. 64).

³³ (Kâdirî, t.y., s. 45).

Nâminı eylediler tesmiye ‘Abdü’l-kâdir
Eyledi zîr-i tasarruf feleği Hazret-i Şeyh
Hâl-i mevtinde dahi hâl-i hayâtında gibi
İder imdâd-ı tasarruf eser-i himmet-i Şeyh
İsti‘âne idicek lâbud irer imdâde
Kümmelîn içre budur şöhet-i hâsiyyet-i Şeyh
Cem-i kutbiyyet ü ferdiyyet ü gavsıyyet ile
Se sûtûn üzre durup bârgeh-i rif‘at-i Şeyh
Yâd-ı ismiyle bulur mû-yi beden tâze hayât
Benzemez âhara şân u şeref u şevket-i Şeyh
Dünyevî uhrevî âmâlin olur cümle tamâm
Nâbiyâ yek nazâr eylerse eğer Hazret-i Şeyh³⁴

‘Ulemâ şu konuda ittifâk ettiler ki velîler içinde Hazret-i Pîr-i A‘zam’dan daha fazla kerâmeti zâhir olan bir velî yoktur. O sevgili velînin menâkıbı tevâtür hâlini almış birer hakikat olan rivâyetler ile menâkıp kitaplarına nakş edilmiştir. *Behcetü’l-Esrâr* ve *Kalâidu’l-Cevâhir* adlı Arapça yazılmış eserler, bunların başında gelmektedir. *Behcetü’l-Esrâr* kitabı 1820’li yıllarda Kerküklü mutasavvıf ve edip Abdurrahmân Hâlis Hazretleri tarafından eşine nâdir rastlanan edebî bir üslûb ile Türkçeye çevrilmiştir. Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî Hazretleri *Divân*’ında bulunan Farsça bir kasîdesinde şu gerçekleri dile getirmektedir. Burası, evliyâ burçlarının ayı olan ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’nin makâmıdır. Burada, Hüdâ’nın zâtının kudret güneşinin nûrları parlar. ‘Abdü’l-kâdir Geylânî’nin nefesinin, ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm

³⁴ (Nâbî, 1392, s. 21).

gibi Rûhu'l-Kuds ile kuvvetlendirilmesi imkânsız değildir. Çünkü 'Abdü'l-kâdir Geylânî, Mustafâ 'aleyhi's-selâmın dîninin güçlendiricisi idi. Onun irşâd ışığı, imkân karanlığının gecesinde Hak yolunun yolcularına yol göstericidir. Onun hüküm ayı, sonsuza dek, tutulmaz. Çünkü o ay, ışığını, yaratılmışların en hayırlısı olan Muhammed 'aleyhi's-selâm'a has olan güneşten almaktadır. O, açılan kudret elidir. Kuvveti, Kâdir olan Mevlâ'dandır. Onun elinin kabzasında, 'âlem kanatsız ve ayaksız serçe kuşu gibidir. Ne zaman ki onun güneşi, velâyet burcundan doğdu, her velînin keşif ayı, o güneşin ışığında süha yıldızı gibi kayboldu. Onun kerâmetleri tevâtür hâline ulaştığından, her kim ki onu inkâr ederse enbiyâyı inkâr etmiş gibi olur. Onun fermânı karşısında hakan, hâkir bir köledir. Onun ihsânının kapısında Kayser, hâkir ve fakîrdır. Onun cömertlik sofrası her muhtâca açılmıştır. Onun himmetinin makâmı, şâhın ve yoksulun sığınacağı yerdir. Celâl tecellîsinin nûrlarına, onun rûhundan başkası tahammül edemez ki onun kuvveti, Mustafâ 'aleyhi's-selâmın feyzindendir. Süt emme çağında oruçlu bulunması, 'akıl sâhipleri nezdinde, onun şânının yüceliğine, çok parlak bir delildir. Ey Pâdişâh! Senin lütuf feyzini Hâlis'in gönlüne dök ki o bütün varlığı ile sizin dergâhınızın kölelerindendir.³⁵ Hazret-i Gavsü'l-A'zam ma'nevî tasarrufunun devâmlı olduğunu *Mâ fi'l-Menâhili Menhelin Müste'zebu* kasîdesinde bizzat kendileri ifâde buyururlar: Bizden önce gelenlerin güneşleri ufukta batıp battı. Ammâ bizim güneşimiz, yücelik feleğinde ebediyyen batmayacaktır.³⁶

فَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ فِي كُلِّ وَقْتٍ
وَعَلَى آلِهِ بِطُولِ النَّوَامِ

³⁵ (Kerkûkî, 1284, s. 32-33).

³⁶ (Kâdirî, t.y., s. 56-58).

Ceddim Muhammed Mustafâ sallallâhu ‘aleyhi ve selleme vakitlerin cemi‘sinde salât ve selâm olsun. Ve ‘âline de dâ‘im salât ve selâm olsun.

es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Resûlallâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Habîballâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Halîlallâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Nebîyyallâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Sâfiyyallâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Hayra halkıllâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Nûra ‘Arşillâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Emîne vahyiillâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ men Zeyyenehullâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ men Şerrâfahullâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ men Kerramahullâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ men ‘Azzemehullâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ men ‘Allemehullâh
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Seyyide’l-Mürselîn
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ İmâme’l-Müttেকîn
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Hâteme’n-Nebîyyîn
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Şefî‘a’l-Müznibîn
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Rahmeten li’l-‘Âlemîn
es-Salâtü ve’s-Selâmu ‘aleyke yâ Resûle Rabbi’l-‘Âlemîn

Salavâtullâhi ve melâ’iketihi ve enbiyâ’ihi ve rusûlihi ve hamelete ‘arşîhi ve cemî‘i halkıhi ‘alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecmaîn.

5. SONUÇ

XXI. yüzyılda divan edebiyatı şerh geleneğini sürdüren müellifler, muhtelif şerhler kaleme almışlardır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden “*Şerh-i Ba‘z-ı Ebyâtî’l-Mebânî fî Kasîdet-i Tuf bi-Hânî li Seyyid ‘Abdü’l-kâdir el-Geylânî kaddesellâhu sırrahu’n-nûrânî*” başlıklı şerh 2005 yılında bu geleneğe bağlı olarak Ömer Necâtî tarafından Arap harfleriyle telif edilen manzum-mensur bir şerhtir. Geylânî’ye nispet edilen 21 beyitten müteşekkil *Tuf bi-Hânî Kasidesi*’nin 11 beytini şerh eden müellif, gramatik-filolojik bir üsluptan ziyade manayı önceleyen bir şerh kaleme almıştır.

Şerh boyunca okurla muhatap olarak *Tuf bi-Hânî Kasidesi*’nin içerisindeki derin manaları açıklamaya çalışan şârih, mezkûr kaside hakkında farklı kaynaklarda zikredilen “şatahat sözler barındırır” iddiasını bir nevi çürütmek için bu şerhi kaleme aldığını belirtmiş ve şerhi de bu görüş üzerine inşa etmiştir. Çoğu yerde açıklama üslubuyla okura seslenen şârihin, verdiği örneklerle ve yaptığı alıntılarla örnekleme ve okuru ikna etme üsluplarını da benimsediğini görmekteyiz. Kendisine ait olan manzume iktibasları başta olmak üzere farklı şairlerin şiirlerinden, rivayetlerden, menkıbelerden, ayet ve hadislerden iktibaslar yaparak şerhi zenginleştiren Ömer Necâtî, ileri sürdüğü yorumları desteklemek veya delillendirmek amacıyla farklı eserlerden alıntılar yapmıştır.

Bu çalışmayla birlikte, Geylânî’ye nispet edilen *Tuf bi-Hânî Kasidesi*’nin Türkçe şerhlerinden birinin tespit ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Manzum ve mensur olarak inşa edilen bu metin, dinî-tasavvufî şerh literatürüne kazandırılmıştır.

6. KAYNAKÇA

- Cebecioğlu, E. (2006). “Şatahât İbarelerinin Anlaşılmasına Doğru: Metodik Bir Deneme”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 17, s. 7-27.
- Ceylan, Ö. (2010). “Şerh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yay. s. 565-568.
- Çakır, A. (2012). *Abdülkâdir Geylânî ve Kâdirîlik*. İstanbul: İsam Yayınları.
- el-Kerkûkî, Abdurrahmân Hâlis. (1284). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*. İstanbul: Rızâ Efendi Basımhânesi.
- el-Kerkûkî, Abdurrahmân Hâlis. (1302). *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası;
- Geylanî, A. (1276). *Mektûbât. müt.* Refet Süleymân. İstanbul: Takvîmhâne-i Âmire Matbaası.
- Gürer, D. (2014). *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hasbî, S. (1300). *Kitâb-ı Mirkât-ı Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-ı Abdülkâdir Geylânî*. İstanbul: Matbaatül Osmâniyye.
- Kâdirî, İ. (t.y.), *el-Füyûzâtü'r-Rabbâniyye, fî'l -Meâsir ve Viridi'l-Kâdiriyye*. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbâati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi.
- Kayalık Şahin, D. (2022). “21 Yüzyılda Divan Edebiyatı Geleneğini Sürdüren Ömer Necâtî nin Rubailerı”. *Ases IV. International Conference On Social Sciences Conference Book*. ed. Burcu Gezer Şen. 280-289. Eskişehir: Ases Yayınları.

- Kurnaz, C.- Tatçı, M. (2001). *Türk Edebiyatında Şathiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Nabî. (1392). *Dîvân-ı Nâbî*. İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matbâası.
- Ömer Necâtî, (t.y.). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*, Ankara.
- Ömer Necâtî. (2000). *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi Metni*, Ankara.
- Ömer Necâtî. (2000). *Tasavvuf Edebiyatı*, Ankara.
- Sirhindî, A. (t.s.), *Muarrabu'l-Mektûbât eş-Şerîfe el-Mevsûm bi'd-Düreri'l-Meknûât*. C. 3. İstanbul: Sim Matbaası.
- Şeker, N. (2012). “Şatahat İfade Eden Söz ve Davranışların Dinî Temelleri”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 137-158.
- Tâdifî, M. (t.s). *Kalâidu'l-Cevâhir*. Mısır: Matba'atü Abdu'l-Hamîd.
- Uludağ, S. (1988). “Abdülkâdir-i Geylânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: TDV Yay. s. 234-239.
- Uludağ, S. (2010). “Şathiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yay. s. 370-371.
- Vassaf, H. (2011). *Sefine-i Evliyâ*. C. 1. haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Zeydân, Y. (t.y.). *Divanü 'Abdilkâdir el-Cîlânî*. Beyrut: Dârü'l-Cîl.

GEYLÂNÎ'YE NİSPET EDİLEN *KASÎDE-İ TUF Bİ-HÂNÎ*'NİN MÜELLİFİ MEÇHÛL BİR TERCÜMESİ

Duygu KAYALIK ŞAHİN¹

1. GİRİŞ

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte dinî ve tasavvufî pek çok eser telif edilmeye başlanmıştır. Arap ve Fars edebiyatından muhteva ve şekil bakımından etkilenecek gelişen Türk edebiyatında, bu dillerde yazılan eserleri tercüme ve şerh etme geleneği hâsıl olmuştur. Bilhassa 15. yüzyıldan itibaren varlığını iyice hissettiren bu gelenek Türk İslam edebiyatını beslemiştir. *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Bür'e*, *Kasîde-i Münferice*, *Kasîde-i Mudâriyye* ve *Kasîde-i Rûhâniyye* gibi Arapça pek çok kasidenin tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Abdülkâdir Geylânî'ye nispet edilen *Kasîde-i Hamriyye*, *Kasîde-i Tâ'îyye* ve *Kasîde-i Tuf bi-Hânî* gibi kasidelerin tercüme ve şerhlerinin de kaleme alındığı görülmektedir.

Muhyiddin Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebi Salih Musa ez-Zâhid el-Geylânî el-Hanbelî, 470/1077 yılında Hazar denizinin güneybatısındaki Gılân şehrinde dünyaya gözlerini açmıştır. Soyu Hz. Peygamber'e dayanan ve Kâdirî yolunun kurucusu olarak bilinen Abdülkâdir Geylânî, 561/1166 yılında vefat etmiştir. Ona nispet edilen *Cilâ'ü'l-Hâtır*, *ed-Delâ'ilü'l-Kâdiriyye*, *el-Gunye li Tâlibi Tarîki'l-Hak*, *el-Fethu'r-Rabbânî* ve *'l-Feyzu'r-Rahmânî*, *el-Füyûzâtü'r-Rabbâniyye fî Evrâdi'l-*

¹ Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, dkayalik@bartin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9619-633X>.

Kâdiriyye, es-Sirâcü'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc, Mektûbât, Sırrü'l-Esrâr ve Mazharü'l-Envâr, Tefsîru'l-Kur'an, Virdü's-Şeyh Abdülkâdir Geylânî, Dîvân, Esmâ'ü'l-Hüsnâ, Hamriyye, Ümmiyye, Tâ'iyye, Lâmiyye ve Tasavvufiyye gibi mensur ve manzum pek çok eserin muhtelif kaynaklarda zikredildiği görülmektedir.²

Bu çalışmanın temelini oluşturan ve “Beni tavaf et” manasına gelen *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*, Yûsuf Zeydân'ın neşrettiği *Divanü 'Abdilkâdir el-Cîlânî* adlı eser başta olmak üzere pek çok farklı kaynakta yer almaktadır:

طُفَّ بِحَاجِي سَبْعًا وَلُذِّ بِذِمَامِي
وَتَحَرَّدَ لِرُؤُوتِي كُلِّ عَامٍ

أَنَا سِرُّ الْأَسْرَارِ مِنْ سِرِّ سِرِّي
كَعَبْتِي رَاحَتِي وَبَسْطِي مُدَامِي

أَنَا نَشْرُ الْعُلُومِ وَالذُّرُوسُ شُغْلِي
أَنَا شَيْخُ الْوَرَى لِكُلِّ إِمَامٍ

أَنَا فِي مَجْلِسِي أَرَى الْعَرْشَ حَقًّا
وَجَمِيعَ الْأَمْلَاقِ فِيهِ قِيَامِي

² Hayatı ve eserleri hakkında teferruatlı bilgi için bk. (Gürer, 2014, s. 55-129; Uludağ, 1988, s. 234-239; Çakır, 2012, s. 21-29, 51-170; Vassaf, 2011, 1/50-68).

قَالَتِ الْأَوْلِيَاءُ جَمْعاً بِعَزْمٍ
أَنْتَ قُطْبٌ عَلَى جَمِيعِ الْأَنَامِ

قُلْتُ كُفُّوا ثُمَّ اسْمَعُوا نَصَّ قَوْلِي
إِنَّمَا الْقُطْبُ حَادِمِي وَعُلَامِي

كُلُّ قُطْبٍ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ سَبْعاً
وَأَنَا الْبَيْتُ طَائِفٌ بِحَيَامِي

كَشَفَ الْحُجُبِ وَالسُّتُورَ لِعَيْنِي
وَدَعَانِي لِحَضْرَةِ وَمَقَامِ

فَاخْتَرَفْتُ السُّنُورَ جَمْعاً لِحَيِّي
عِنْدَ عَرْشِ الْإِلَهِ كَانَ مَقَامِي

وَكَسَانِي بِتَاجِ تَشْرِيفِ عِزِّي
وَطَرَارِ وَخَلْعَةِ بِاخْتِتَامِ

فَرَسَ الْعِزِّ تَحْتَ سَرَجِ جَوَادِي
وَرِكَابِي عَالٍ وَعَزْمِي لِجَامِي

وَإِذَا مَا جَدَبْتُ قَوْسَ مَرَامِي
كَانَ نَارُ الْجَحِيمِ مِنْهَا سِهَامِي

سَائِرُ الْأَرْضِ كُلِّهَا تَحْتَ حُكْمِي
وَهِيَ فِي قَبْضَتِي كَقَرْخِ حَمَامٍ

مَطْلَعُ الشَّمْسِ ثُمَّ أَفْصَى الْغُرُوبِ
خُطُوتِي وَأَقْلُهَا بِاهْتِمَامٍ

يَا مُرِيدِي لَكَ الْهَنَاءُ بِدَوَامٍ
عِشْ بِعِزٍّ وَرِفْعَةٍ وَاحْتِرَامٍ

وَمُرِيدِي إِذَا دَعَانِي بِشَرْقٍ
أَوْ بَغْرِبٍ أَوْ نَازِلٌ بِبَحْرِ طَامٍ

فَأَعِثُّهُ لَوْ كَانَ فَوْقَ هَوَاءٍ
أَنَا سَيْفُ الْقَضَا لِكُلِّ خِصَامٍ

أَنَا فِي الْحَشْرِ شَافِعٌ لِمُرِيدِي
عِنْدَ رَبِّي فَلَا يُرَدُّ كَلَامِي

أَنَا شَيْخٌ وَصَالِحٌ وَوَلِيٌّ
أَنَا قُطْبٌ وَقُدُوءٌ لِلْأَنَامِ

أَنَا عَبْدٌ لِقَادِرٍ طَابَ وَقْتِي
وَجَدِّي الْمُصْطَفَى شَفِيعُ الْأَنَامِ

فَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ فِي كُلِّ وَفْتٍ
وَعَلَى آلِهِ بِطُولِ الدَّوَامِ³

Yukarıda metnini verdiğimiz *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*'nin birçok beytinin şatahat olarak tabi edilen sözler ihtiva ettiği görülmektedir. “Sufinin sekr, vecd, cezbe, galebe, inbisat, istiğrak, cem‘, fenâ ve tevhîd-i zâtî gibi kendini kontrol edemediği tasavvufî hâller içinde söylediği sözler”⁴ şeklinde tanımlanan şathiye diğer pek çok âlim ve şair gibi Geylânî'nin kaleminde de vücut bulmuştur. Geylânî sadece *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*'de değil *Kasîde-i Tâ'îyye* ve *Kasîde-i Vesîle* gibi manzumelerinde de şatah sözler kaleme almıştır. Bu sebeple mezkûr kasideleri edebî bir tür olan şathiye başlığı altında değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Sühreverdî, Geylânî'nin şathiyelerinden söz ederek bunların sekr halinde söylenmiş sözler olduğuna dikkati çeker (Uludağ, 1988, s. 234). Şathiyeleri sebebiyle mutasavvıfları tenkit eden İbn Teymiyye ise Geylânî'nin şathiyeleri karşısında ya susmak veya bunları te'vil etmek zorunda kalmıştır (Uludağ, 1988, s. 235). Bursevî, *Kitabu'n-Netice* adlı eserinde, şathiye söyleyen başka sufiler gibi

³ Bk. (Zeydân, t.y., s. 158-164).

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. (Uludağ, 2010, s. 370-371; Kurnaz-Tatçı, 2001, s. 1-61; Cebecioğlu, 2006, s. 7-27; Şeker, 2012, s. 137-158).

Geylânî'nin de söylediği şathiyelerden geri adım attığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Ve bundandır ki eğer Ebû Yezîd-i Bistâmî ve eğer sâirler kurb-i intikâllerinde da‘vâlarından rucû‘ etmişlerdir. Hattâ Bâyezîd yüzün hâk-i zillete koyup ‘Yâ Rabb, eğer benden سبحاني ما أعظم شاني sâdır olduyrsa elân zünnârımı kat‘ edip sana rucû‘ etdim’ diye hâline netîce verdi ve tazarru‘ ve niyâz kıldı. Ve Abdülkâdir el-Geylânî’den dahi vech-i mezkûr üzere rucû‘ menkûldür. Zîrâ ondan dahi nice şathiyyât sâdır olmuş ve bi’l-ihitiyâr tasarrufât-i kevnîyye zuhûr bulmuş idi. Nitekim şöhet-i şâyiası tafsîlden muğnîdir.”* (2019, s. 44).

Kasîde-i Tuf bi-Hânî’nin ilk beyitlerinde Geylânî, kendisinin Kur’an okuyanların ve bütün imamların şeyhi olduğunu, var olan bütün şeyh, mürşid ve velinin de onun hükmünü kabul ettiğini ifade etmiştir. Evliyanın onu zamanın kutbu olarak nitelediğini, oturduğu yerden arşı gördüğünü ve makamının da Allah’ın arşının yanında olduğunu belirtmiştir. Kasidenin son beyitlerinde ise nefsinin bir yular olarak niteledikten sonra müridinin her nerede ve ne koşulda olursa olsun yardım talep ettiğinde ona yetişeceğini dile getirmiştir.

Kasîde-i Tuf bi-Hânî Eşrefoğlu Rûmî’nin H. 852 Ramazan/ M. 1448 Kasım’da tamamladığı *Müzekkin-Nüfûs* adlı eserinde de yer almaktadır. Tayy-i zaman ve tayy-i mekân kavramlarını Geylânî’nin kıssalarından örnekler vererek açıklayan Eşrefoğlu, *“Sultân Şeyh ‘Abdülkâdir-i Gîlânî’nün dahi niçe garîn hikâyetleri çokdur denilürse kitâb mutavvel olur. Anun menâkıbından işitdün. Ebyâtından dahi deyeyim işit. Hem bu kitâb anun sözleriyle dahi müşerref olsun ve hem okıyanların dinleyenlerin gönli nûrlansun. Zîrâ kim Şeyh Seyyid-i ‘Abdülkâdir-i Gîlânî’nün sözleri ‘ırk-ı nübüvvetdendir.”* (Bağdemir, 1997, s. 362-363) ifadelerine yer verdikten sonra mezkûr kasideyi iktibas eder.

Salah Bilici Kitabevi'nden 1977 yılında çıkan *Müzekki'n-Nüfûs* neşrinde, kasidenin Arapçası ile birlikte bizim bu çalışmada ele alacağımız manzum tercümenin de yer aldığı görülmektedir. Bu tercüme yayınevi tarafından “*Abdülkadir Geylânî hazretlerinin yukarıda klişesini sunduğumuz nutuklarının Türkçe tercümesi Dürri Efendi tarafından yapılmıştır.*” şeklinde bir şerh düşülmüştür (1983, s. 434-435).⁵ Abdullah Uçman'ın hazırladığı neşirde yukarıdaki ifadelerin “*Müzekkin-Nüfûs'ta Arapça olarak yer alan Abdülkadir-i Geylânî Hazretleri'nin bu manzumesi Dürri Efendi tarafından tercüme edilmiştir.*” (1996, s. 392) şeklinde tekrar edildiğini görmekteyiz. Aynı ifadeler Nihat Dağlı-Abdullah Dağdeviren'in hazırladıkları neşirde de “*Abdülkadir Geylânî'nin Müzekkin-Nüfûs'ta Arapça olarak yer alan bu manzumesi Dürri Efendi tarafından tercüme edilmiştir.*” (2015, s. 395) ifadesiyle tekrarlanmıştır. Ahmet Kasım Fidan ise hazırladığı neşirde Uçman'ın ifadelerini değiştirmeden dipnota eklemiştir (2010, s. 456). *Müzekkin-Nüfûs*'un İpek Yayınevi ve Sağlam Yayınları'ndan çıkan neşirlerinde ise bu tercümenin kime ait olduğuna dair bir atıfta bulunulmadan alıntılandığı görülmektedir (t.y., s. 435-436; 2021, s. 387). Nâşirlerin *Müzekki'n-Nüfûs*'taki Arapça kasidenin manzum tercümesini hangi suretle alıntıladıklarını bilemiyoruz. En eski baskıya sahip olan Salah Bilici Kitabevi'nden çıkan neşirdeki tercümenin tekrar edilmiş/ediliyor olması muhtemeldir.

Bu çalışmamızda *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*'nin müellifi ve telif tarihi meçhul olan Türkçe manzum bir tercümesi muhteva ve üslup yönünden incelenecektir. Tespit edilebilen tek nüshadan hareketle transkripsiyonlu metni hazırlanacak ve araştırmacıların istifadesine sunulacaktır.

⁵ Dürri mahlasını kullanan şairlerin eserleri arasında bu tercüme rastlanılmamıştır.

2. *TERCÜME-İ KASÎDE-İ TUF Bİ-HÂNÎ*'NİN İNCELENMESİ

Tercümenin tespit edilebilen tek nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 6464 numarada *Mecmû'a-i Eş'âr ve Resâ'il* ismiyle kayıtlıdır. 80 varaktan oluşan bu mecmua zencirekli, köşebentli ve kahverengi meşin bir cilde sahiptir. Kâdirî yolunu benimseyen şair ve yazarların şiir ve risalelerinden mürettep olduğu anlaşılan bu mecmuada Vehbî-i Yemânî, Seyyidoğlu Nizâm, Sezâyî, Nakşî ve Eşrefoğlu Rûmî'ye ait şiirler mevcuttur. Bu mecmuanın 18b sayfasında yer alan ve “*Tercüme-i Kaşîde-i Tuf bi-Hânî fi'l-Hazret-i Şeyh 'Abdu'l-kâdir el-Geylânî Radıyallâhu Te'âlâ 'anhu*” başlığı bulunan bu tercümenin mütercimine/ müstensihine ve telif/ istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Nesih yazı türüyle tek bir sayfaya sığdırılan metnin başlığı ve kasidenin mahlas beytindeki “‘Abdulkâdir” ismi kırmızı yazılmıştır. Bu çalışmaya konu edilen *Kasîde-i Tuf bi-Hânî* tercümesinin kim tarafından ve ne zaman yapıldığına dair bir bilgi nüshada mevcut değildir.

Kaynak şiirdeki beyitlerin sırasını birkaç istisna hâricinde gözetken mütercim, 21 beyitlik kaynak metnin 19 beytini tercüme etmiştir. Bu çalışmada tetkik edilen nüshada, kaynak metnin tercüme edilen beyitlerine dört beyit ilave edildiğini görmekteyiz. Tercüme bu hâliyle 23 beyitten müteşekkildir. Bu dört beyitte Abdulkâdir Geylânî'yi metheden mütercim, onu vasfederken âciz ve yetersiz kaldığını dile getirmiştir:

Құтб-ı ақтāб-ı сiһān һāзret-i ‘Abdu’l-kādir
Ki одur mes’ele-i ‘aşқ rumūzı keşşāf (b. 20)

Nice vaşf ideyin ol һusrev-i milket-i ‘aşқı
Medһin eylemede ‘aciz u қāsır vaşşāf (b. 21)

Lücce ü kılzüm esrâr-ı hâkâyık oldur
Görmedi dürr-i vücûdı gibi gevher aşdâf (b. 22)

Bu kadar ancak olur tercümeme tākāt-i tāk
Uramaz mūr u mekes dünyâda ‘ankā ile lāf (b. 23)

21. beyitte yer alan “vassâf” kelimesini bir mahlas olarak değerlendirmenin, metnin başlığının ve mahlas beytindeki Abdülkâdir isminin kırmızı yazıldığı göz önünde bulundurulduğunda yanlış olacağı kanaatindeyiz. Müstensihden kaynaklanan bir ihmâl ihtimâline karşı Vassâf mahlasını kullanan şairlerin divanlarını ve muhtelif neşirlerdeki manzumelerini taradık lâkin bu tercümeye ulaşamadık. Tercümenin aslında bu beyitlerin bulunup bulunmadığı muğlaklığı, tercümenin yeni nüshalarına ulaştığımızda aydınlanacaktır.

Fâ‘ilâtün/müstef‘ilün/fâ‘ilâtün vezniyle yazılan *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*’nin ele alınan bu tercümesinde fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün /fâ‘ilâtün/fâ‘ilün vezni kullanılmıştır. Daha çok hece eksikliğinden veya fazlalığından kaynaklanan aruz kusurlarının bulunduğu tercümede, imâle ve zihâf gibi aruz uygulamalarına başvurulmuştur.

Kasîde-i Tuf bi-Hânî’nin aslî kafiye sesi olan “î” sesine bağlı kalmayan mütercim, “fe” harfîyle kafiye oluşturmayı tercih etmiştir. Tercümede, süslü bir dilden ziyade okurun rahatlıkla anlayabileceği bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Mütercim, *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*’nin aslına uygun bir çeviri inşa etmeye çalışırken kaynak metnin anlamını okura sade ve anlaşılır bir dille aktarmıştır.

3. **TERCÜME-İ KASİDE-İ TUF Bİ-HÂNÎ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ**

**Tercüme-i Kaşide-i Tuf bi-Hânî fi'l-hazret-i
Şeyh 'Abdu'l-kâdir el-Geylânî Radıyallâhu Te'âlâ
'anhu**

1. Tı tut zimâmım yedi kez mey-gedemi eyle tavâf
Her sene eyle ziyâret beni kıl kılbiñi şâf
2. Sırrımıñ sırrıdır esrâr-ı haķâyık cümleten
Ka'be-i râhatım 'uşşâka mesâ'î meţâf
3. 'İlmimiñ şugulümünñ âsârıdır ders-i 'ulûm
Menem ol şeyh-i kurrâ hükmüme râmdır etrâf
4. Taht-ı hükmümdedurur kûtb-ı cihân ğavş-ı zamân
Hîç kes eyleyemez emrime 'âlemde hilâf
5. Evliyâ cümle baña kûtb-ı cihân sensin dir
Cilve-gâh olsa n'ola baña behiş ü a'raf
6. Menem ol ğavş-ı zamân emrime fermân-berdir
Kûtb-ı aķtâb-ı cihân cümle enâm u eşraf
7. Sa'y ider Ka'be tavâfına hemîşe aķtâb
Harem-i 'izzetimi dâ'im ider Ka'be tavâf
8. Nâzarım 'arş-ı mu'allâya irer bir demde
Hâdimim cümle melek kavlîmi şanma ki ola lâf
9. Cümle esrâr-ı Hudâ çeşmime mekşûf oldu
Kıldı şulţân-ı ezel baña hezârân elţâf

10. Kıldım estār-ı serāperde-i hucbī çün maḥv
Oldı ‘anḳa-yı dile ‘arş-ı Hudā kulle-i Kāf
Velehu
Velehu
11. Hulle-i fāhireyi egnime berdüş itdim
Ġam-ı endūh u belādan beni Hāḳ itdi mu‘āf
12. Evliyā zümresiniñ şimdi menem şeh-bāzı
Husrev-i milket-i ‘aşkıḡı beni bilmez ‘arrāf
13. Zeyn-i ‘izzetle müzeyyen olalı ‘ālemde
Dest-i Hāḳ esb-i ‘izze beni itdi irtidāf
14. Destime alsam eger ḳavs-ı ḳazā-yı ḳaderi
Hīç kes baña muḳabil olamaz rūz-ı meşāf
15. Zīr-destimde benim çarḡ kebūter gibidir
Künbet-i çarḡ-ı felek arz u semā vü aḡḳāf
16. Bir ḳademde irdim maşrıḳa vü maḡribe men
Hāl-i ekvāna olur ḳalb-i münīrim keşşāf
17. Berr u baḡr içre fiḡān itse mūrīdim bir kez
İderem düşmeniniñ naḳd-ı vücūdun itlāf
18. İrerin tūr-i ḳazā gibi vücūd-ı ḡasma
İntıḳamım ḳılıcın men‘ idemez bend u ḡılāf
19. ‘Abdu’l-ḳādir ki menem ḡatm-i rūsul ceddimidir
Destime bestedurur silsile-i ‘Abd-i menāf

20. Kûṭb-ı akṭāb-ı cihān ḥazret-i ‘Abdu’l-kādir
Ki odur mes’ele-i ‘aşk rumûzı keşşâf
21. Nice vaşf ideyin ol ḥusrev-i milket-i ‘aşkı
Medḥin eylemede ‘âciz u kâsır vaşşâf
22. Lücce ü kûlzüm esrâr-ı ḥaḳâyık oldur
Görmedi dürr-i vücûdı gibi gevher aşdâf
23. Bu kadar ancak olur tercümeme tākāt-i tāk
Uramaz mûr u mekes dünyâda ‘anḳâ ile lâf
Temmet

4. SONUÇ

Geylânî’nin neşredilen *Divan*’ı başta olmak üzere muhtelif kaynaklarda yer alan *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*, içinde şatahat olarak nitelenen ibare ve ifadeleri barındıran 21 beyitten müteşekkil Arapça bir kasidedir. Bu kasidenin muhtelif beyitlerinde kendisinden yardım dileyenlere yardımda bulunacağına dair açıklamalarda bulunan Geylânî, evliyanın onu kutup olarak nitelediklerini kaleme almıştır. Şathiyye türü içerisinde değerlendirebileceğimiz bu kasideye, mütercimi ve telif tarihi bilinmeyen 23 beyitlik bir tercüme yazılmıştır. Bu tercümenin ulaşılabilen tek nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 6464 numarada kayıtlıdır. *Mecmû’a-i Eş’âr ve Resâ’il* ismiyle kayıtlı olan mecmuanın 18b sayfasında yer alan bu nüshada kırmızı mürekkeple “*Tercüme-i Kaşîde-i Tuf bi-Hânî li-Hazret-i Şeyḥ ‘Abdu’l-kādir el-Geylânî Raḍıyallāhu Te’ālā ‘anhu*” başlığı yazılıdır. Mütercim, Geylânî’nin *Tuf bi-Hânî* kasîdesinin 19 beytini *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* vezninin kullanarak tercüme ettikten

sonra, Geylânî'yi metheden ve onu vasfetmedeki âcizliğini dile getiren 4 beyit daha kaleme almıştır.

Kasîde-i Tuf bi-Hânî'nin mana bakımından aslına uygun bir çeviri inşa etmeye çalıştığı anlaşılan mütercimin, kaynak metnin anlamını okura sade ve anlaşılır bir dille aktardığı görülmektedir. Bu çalışmayla birlikte Geylânî'ye nispet edilen *Kasîde-i Tuf bi-Hânî*'nin mütercimi ve telif tarihi meçhul olan Türkçe manzum bir tercümesi tespit ve tetkik edilmiş, mezkûr tercüme araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

5. KAYNAKÇA

- Bağdemir, A. (1997). *Müzekki'n-Nüfûs, Giriş-Metin-Sözlük*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bursevî. (2019). *Kitâbü'n-Netîce- Bursevî'nin Vâridâtı ve Şerhleri*. haz. Ali Namlı. Ankara: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2006). “Şatahât İbarelerinin Anlaşılmasına Doğru: Metodik Bir Deneme”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 17, s. 7-27.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları,
- Çakır, A. (2012). *Abdülkâdir Geylânî ve Kâdîrîlik*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Eşrefoğlu Rûmî. (1983). *Müzekkin-Nüfus*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi.
- Eşrefoğlu Rûmî. (2021). *Müzekki'n-Nüfûs: Ruhlara Âb-ı Hayat metin*). çev. Yaman Arıkan. İstanbul: Sağlam Yayınları.
- Eşrefoğlu Rûmî. (t.y.). *Müzekkin-Nüfus*. İstanbul: İpek Yayınevi.
- Gürer, D. (2014). *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kurnaz, C.- Tatçı, M. (2001). *Türk Edebiyatında Şathiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şeker, N. (2012). “Şatahat İfade Eden Söz ve Davranışların Dinî Temelleri”. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 137-158.
- Tercüme-i Kaşîde-i Tuf bi-Hânî*. Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6464.

- Uludağ, S. (1988). “Abdülkâdir-i Geylânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: TDV Yay. s. 234-239.
- Uludağ, S. (2010). “Şathiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yay. s. 370-371.
- Vassaf, H. (2011). *Sefine-i Evliyâ*. C. 1. haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Zeydân, Y. (t.y.). *Divanü ‘Abdilkâdir el-Cîlânî*. Beyrut: Dârü’l-Cîl.

Ek 1: *Tercüme-i Kaşîde-i Tuf bi-Hânî*

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA İLERİ ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com